

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Юридически факултет

Катедра „Международно право и международни отношения”

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна
степен „доктор“

по научна специалност „Международно частно право“

тема на дисертационния труд:

**„Специалната международна компетентност в
българското Международно частно право“**

Дисертант:

ЕМИЛ ЦАНКОВ ЦАНЕВ

Научни ръководители:

Проф. д-р Николай Натов

Доц. д-р Васил Пандов

СОФИЯ

2022

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата.
2. Разработеност на темата.
3. Предмет, обект и задачи на изследването.
4. Методология на изследването.
5. Научни приноси на труда.
6. Практическо значение на разработката.
7. Обем и структура на дисертацията.
8. Списък на използвани източници.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА – теоретично изследване

1. Обща характеристика на международната компетентност.
  - 1.1. Понятие за международна компетентност.
  - 1.2. Класификация на международната компетентност.
  - 1.3. Йерархия на видовете международна компетентност.
2. Специална международна компетентност – обща характеристика на понятието и разлика с други институти:
  - 2.1. Характер и функции на специалната международна компетентност.
  - 2.2. Разлика между специалната международна компетентност и правилата на други видове международна компетентност, които дават алтернативна възможност за завеждане на иск.
  - 2.3. Значение на квалификацията при определяне на специално компетентния съд. Необходимост и видове.
  - 2.4. Основи, на които е положена специалната международна компетентност в българското МЧП – източници. Съотношение между източниците.

ВТОРА ГЛАВА – позитивноправна уредба основанията за специална международна компетентност, свързани с предмета на спора.

1. Специална международна компетентност по дела, свързани с договор:
  - 1.1. Обща характеристика.
  - 1.2. Уредба в източниците на МЧП.
  - 1.3. Изводи с оглед доказването на тезата.
2. Специална международна компетентност по дела, свързани с непозволено увреждане.
  - 2.1. Обща характеристика.
  - 2.2. Уредба в източниците на МЧП.
  - 2.3. Изводи с оглед доказването на тезата.
3. Специална международна компетентност при граждански иск в наказателно производство.
  - 3.1. Обща характеристика и правна уредба
  - 3.2. Изводи с оглед доказването на тезата.
4. Специална международна компетентност по дела за вещни права върху движими вещи.
  - 4.1. Обща характеристика и правна уредба
  - 4.2. Изводи с оглед доказването на тезата.
5. Специална международна компетентност по граждански иски за възстановяване, въз основа на собственост, на паметник на културата.
  - 5.1. Обща характеристика и правна уредба
  - 5.2. Изводи с оглед доказването на тезата.
6. Специална международна компетентност по дела, свързани с тръстове
  - 6.1. Обща характеристика и правна уредба
  - 6.2. Изводи с оглед доказването на тезата.
7. Специална международна компетентност по дела, свързани със спасяване на товар или навло .
  - 7.1. Обща характеристика и правна уредба.
  - 7.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

8. Специална международна компетентност по искове, свързани с лимитиране на отговорност от използване или експлоатация на кораби:

8.1. Обща характеристика и правна уредба.

8.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

ТРЕТА ГЛАВА - позитивноправна уредба на основанията за специална международна компетентност, поради връзка между делата, чрез обединяване на искове в рамките на едно производство и основания, свързани със страните по спора.

1. Обща хипотеза на специалната международна компетентност поради връзка между делата.

1.1. Уредба в източниците на МЧП.

1.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

2. Специална международна компетентност по дела с множество ответници.

2.1. Обща характеристика.

2.2. Уредба в източниците на МЧП.

2.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

3. Специална международна компетентност по дела с участието на трета страна.

3.1. Обща характеристика.

3.2. Уредба в източниците на МЧП.

3.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

4. Специална международна компетентност по насрещни искове.

4.1. Обща характеристика.

4.2. Уредба в източниците на МЧП.

4.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

5. Специална международна компетентност при обединяване на договорни и вещни искове, касаещи недвижими имоти:

5.1. Обща характеристика.

5.2. Уредба в източниците на МЧП.

5.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

6. Специална международна компетентност по спорове, произтичащи от дейността на представителство на ответника.

6.1. Обща характеристика.

6.2. Уредба в източниците на МЧП.

6.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата.

Бързото развитие на международната търговия и улесненото придвижване на хората между различни държави през последните години са причина за все по-нарастващото значение на проблематиката на международната компетентност. Дори след въвеждане на редица ограничителни мерки, предизвикани от извънредните събития от края на 2019 г. и началото на 2020 г., броят на правните спорове с международен елемент е огромен. Затова спомага и утвърждаването на дистанционната онлайн търговия като водещ сегмент в бизнеса със стоки и услуги.

Специалната международна компетентност дава възможност на ищеца по международно гражданско или търговско дело да упражни правото си на достъп до правосъдие, като предлага алтернатива на общата формула за компетентния съд по мястото на ответника. Балансирането на интересите на насрещните в спора страни, т.е. постигането на справедлив съдебен процес, очертава важността на уредбата на специалната международна компетентност както в теоретичен, така и в практически план.

Актуалността на настоящата разработка може да се изведе от предмета на нейното изследване. Трябва да се отчете на първо място влезият в сила през 2015 година Регламент № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, известен също като „Регламент Брюксел I А”, приложим в рамките на Европейския съюз. С новата редакция на общия европейски нормативен източник на правила, уреждащи международно компетентните съдилища, са направени редица промени, в това число и спрямо специалната международна компетентност. Дисертационният труд прави опит да анализира тези промени, изхождайки както от

досегашните резултати от тяхното приложение, така и от бъдещото им практико-приложно значение.

От друга страна, макар че в българската литература по Международно частно право (МЧП) съществуват множество разработки, които разглеждат общите въпроси на международната компетентност, няма специализиран и задълбочен анализ, който да е посветен в детайли на правилата на специалната компетентност, съгласно действащите източници на българското МЧП. Подробни, специализирани разработки съществуват единствено що се отнася до уредбата на специалната международна компетентност, съдържаща се в Регламент на Съвета № 44/2001 от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, както и по отношение на уредбата, която се намира в българския Кодекс на международното частно право. Дисертационният труд цели да обхване всички източници на норми, уреждащи специална международна компетентност в рамките на българското Международно частно право, т.е. има по-широк обхват спрямо посочените по-горе разработки.

В дисертационния труд е изследвана и съдебната практика. С най-голямо значение е практиката на Съда на ЕС, който се произнася по направени към него преюдициални запитвания, тълкувайки разпоредбите относно международната компетентност, съдържащи се в актовете на ЕС. Пояснителната роля на Съда на ЕС е основополагаща, тъй като неговите решения имат задължителен характер не само по отношение на съответния съдебен спор, предизвикал преюдициалното запитване, но и по отношение на всички съдилища на държавите-членки, когато следва да разрешат казус със сходна фактическа обстановка. Юриспруденцията на българските съдилища, макар и все още по-ограничена що се отнася до приложението на правилата на специалната международна компетентност, също е разгледана, като е съпоставена с актуалните достижения на теорията на МЧП.

Специалната международна компетентност е институт с все по-нарастващо приложение и сложна уредба, което дава основания да се направи извод за актуалността на неговото изследване.

2. Предмет, обект и задачи на изследването.

Предмет на изследването е алтернативната възможност на ищеца по частноправен спор с международен елемент да предяви своята претенция пред съд, различен от този по мястото на ответника, съответно отражението ѝ в източниците на българското МЧП.

Обект на научно изследване в настоящата разработка е правната уредба на специалната международна компетентност в нормативните актове, които са в сила за Република България. В обхвата на дисертацията попадат редица международни и вътрешни източници, като най-важните от тях са: Регламент (ЕС) № 1215/2012; Регламент (ЕО) № 2201/2003; Регламент (ЕС) 2015/848; Луганската конвенция; Атинската конвенция превоза на пътници и личния им багаж по море от 2002 г.; Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки (CMR); Конвенцията за международни железопътни превози (COTIF); Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз; Кодекс на международното частно право, както и съдебната практика по тяхното тълкуване и прилагане.

Целта на дисертационния труд е на базата на научно и практически аргументирания анализ, необходим за обосноваването на тезата във всеки аспект на изследването, да се направят налагащите се теоретични и практико-приложни изводи и предложения. Тази цел трябва да бъде постигната чрез разглеждане на правната уредба на специалната международна компетентност в рамките на българското МЧП. За нуждите на доказване и аргументиране на поставената в разработката теза, трябва да бъдат изпълнени следните задачи:

- Изучаване на теоретични трудове по темата на дисертацията;
- Анализ на относимите правни източници;
- Проучване и анализ на съдебна практика по приложението на правните източници;
- Теоретични обобщения и изводи въз основа на събраната информация;
- Критични разсъждения по съществуващата правна уредба и предложения за нейното развитие.

3. Методология на изследването.

За постигане на посочените цели, разработките в дисертационния труд се извършват чрез прилагане на редица научни методи. На първо място, с оглед спецификата на предмета на разработката, а именно уредбата на специалната международна компетентност в българското МЧП, се използва нормативистичния метод. Чрез него се очертава юридическата основа, върху която е изградена системата на специалната компетентност, като в същото време са разгледани конкретните правни разрешения, дадени от Съда на Европейския съюз (по-нататък в разработката – Съда на ЕС или СЕС). В дисертационната разработка са използвани също формално-логическите методи на познание – анализ, синтез,

индукция и дедукция. С оглед мястото на специалната компетентност в структурата на общия институт на международната компетентност, активно са приложени систематичният и функционалният метод. Застъпен е също историческият метод, с оглед изясняване развитието на уредбата на специалната международна компетентност в МЧП. Сравнителноправният метод е използван ограничено, за изясняване и анализиране на конкретната правна уредба в нормативните източници на ЕС, доколкото същата се прилага в рамките на цялата регионална международна организация, както и спрямо останалите източници на МЧП с международен характер.

4. Научни приноси на труда.

Научните приноси на изследването, направено в рамките на дисертационния труд, се изразяват в следното:

4.1. Направен е анализ на действащите международни и национални източници на уредба на специалната международна компетентност, като е изведено тяхното съотношение, което улеснява прилагането на конкретните правила за определяне на компетентен съд.

4.2. Изведени са функциите и целите на специалната международна компетентност. Очертани са границите на необходимата връзка между компетентния съд и спорното правоотношение. За основна цел е прието гарантиране на правото на справедлив процес в контекста на международната компетентност по граждански и търговски дела.

4.3. Изследвани и класифицирани са основанията за специална международна компетентност, като за главен критерий е използван характерът на връзката между сезирания съд и международния частноправен спор, който трябва да бъде решен.

4.4. Отразени са разликите в прилагане на сходни правила, закрепени в различните нормативни източници. Посочени са конкретни примери, при които приложението на тези правила постига различен резултат при определяне на специално компетентния съд.

4.5. Отразено е развитието на съдебната практика, като са посочени съществуващите несъответствия при разрешаване на сходни казуси. Съпоставено е тълкуването на СЕС на относимите правила на регламентите на Европейския съюз с приложението им от българските съдилища.

4.6. Направен е опит да бъдат посочени предимствата и слабостите на нормативната уредба, както и на съдебната практика, чрез която тази уредба е тълкувана, а в някои случаи дори допълнена. Направени са конкретни предложения и препоръки за промяна на съществуващите или приемане на нови процесуалноправни норми, уреждащи специална международна компетентност.

4.7. В резултат на извършения анализ е изразено становището, че в голямата си степен, уредбата на специалната международна компетентност постига целите, за които е предназначена. Отбелязано е, че основанията за специалната международна компетентност трябва да бъдат прецизно и внимателно формулирани, за да не се допусне необосновано нарушаване на баланса между интересите на страните в полза на ищеца.

5. Практическо значение на разработката.

В българската литература липсва цялостно изследване на уредбата в българското Международно частно право на специалната международна компетентност. Това обстоятелство, допълнено от увеличаващия се брой на правни спорове с международен елемент, е показателно за важното практическо значение на дисертационния труд. В рамките на разработката не просто са изложени релевантните източници и съдържащите се правни норми, но е направен опит тези източници да се систематизират по предметен обхват въз основа на общи признаци. В резултат от направения анализ са изготвени предложения за усъвършенстване на правната уредба, както и е взето отношение по проблематиката на нейното практическо приложение от действащите юристи.

6. Обем и структура на дисертацията.

Дисертационната разработка е в обем от 319 страници, като се позовава на 281 източника, в това число трудове на чуждестранни и български автори – учебници, статии, студии и доклади; нормативни актове с международен и национален произход; релевантна съдебна практика.

Структурата на настоящия труд е определена от спецификата на неговия предмет. Уредбата на Специалната международна компетентност се гради изключително върху три основи: 1. връзката между спорното материално правоотношение с определена държава; 2. връзка между производствата, в случаите в които производствата могат да бъдат обединени; 3. връзката между страните и съответното международно гражданско или търговско дело, попадащо под компетентността на съдебен орган. Дисертацията цели да изследва посочените подвидове на специалната международна компетентност, като те са разгледани

в две отделни глави. Трудът съдържа също увод и заключение, като се придружава от декларация за оригиналност и достоверност, подписана от автора.

7. Публикации на автора.

1. Кратко резюме на бъдещите промени в потребителската защита според правото на ЕС – Сиела, София, сп. Норма, бр. 1 от 2011 г., стр. 41 - 54

2. Регламентът Брюксел II А. Коментар – Сиела, София, 2014 г.

3. Регламентите по международно частно право на Европейския съюз 2009–2016 г. Тенденции и новости в правната уредба – Сиела, София, 2017 г.

4. Регламент „Рим III“. Коментар – Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2020 г.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В увода на дисертацията е включена същностна характеристика на специалната международна компетентност, описани са нейната функция и цели. Посочени са предметът, обектът и задачите на научното изследване, неговата актуалност и принос, методология на анализа. Изложена е дисертационната теза на автора.

ПЪРВА ГЛАВА – теоретично изследване

1. Обща характеристика на международната компетентност.

1.1. Понятие за международна компетентност.

Разгледан е институтът на международната компетентност, като са очертани неговите елементи и съдържание. Изложени са вижданията относно същността на международната компетентност в съвременната теория на МЧП.

С оглед предмета на дисертационния труд е акцентирано върху международната компетентност на правораздавателните органи, като власт и задължение да разгледат и решат поставения им правен спор. Описани са елементите на понятието за международно дело, като е посочено, че международният му характер може да произтича, както от

неговите страни и предмет, така и от местоизвършването на процесуалните действия в друга държава.

Обърнато е внимание на връзката между съда и правния спор, като необходима предпоставка за международната компетентност. Направено е разграничение на понятията за „достатъчна“ и „най-тясна“ връзка между делото и компетентния съд. Прието е, че критерий при преценка дали е налице „екзорбитантна“ компетентност е дали връзката е достатъчна или не. Застъпено е становище, че за определяне интензивността на връзката не е решаващ единствено броят на елементите, които я обуславят, а следва да се вземе предвид и тяхната тежест (значимост) спрямо делото.

1.2. Класификация на международната компетентност

Направено е кратко резюме на критериите за класифициране на основанията за международна компетентност, съответно на видовете компетентност, съгласно водещите виждания в теорията на МЧП. Разгледани са следните начини за класифициране: спрямо характера на правните норми, спрямо характера на основанията за международната компетентност, според предмета на правния спор, с оглед страните по делото.

1.3. Йерархия на видовете международна компетентност.

Делението на видовете международна компетентност се прави според примата им един спрямо друг, поради което то може да се определи като йерархично. В тази вертикална подредба съществува едно принципно изключение. Това е съотношението между общата и специалната международна компетентност, които стъпват на една и съща плоскост.

Отчитайки тази специфика, в дисертационния труд е разгледана йерархията на основанията за международна компетентност. Последователно са резюмирани изключителна компетентност, мълчалива компетентност, компетентност по пророгация, компетентност с участието на по-слаба страна, обща и специална компетентност, субсидиарна компетентност, компетентност по необходимост.

Обърнато е внимание на понятието местоживееене, като основна привръзка за определяне на обща международна компетентност. Отграничени са съответно понятията за местожителство, обичайно местопребиваване на физически лица, съответно седалище, централно управление и основно място на дейност на юридически лица.

2. Специална международна компетентност – обща характеристика на понятието и разлика с други институти.

2.1. Характер и функции на специалната международна компетентност.

Авторът застъпва виждането, че специалната компетентност има свои същностни белези, които я отделят от останалите видове международна компетентност. Защишава се твърдението, че уредбата на специалната международна компетентност трябва да е насочена към осъществяване на три специфични функции, израз на правото на справедлив процес, а именно:

1. да позволява на ищеца да сезира съд, който е различен от този, находящ се по мястото на ответника;
2. да поставя съответното международно гражданско или търговско дело за разглеждане от съд, който е тясно свързан със спорното правоотношение;
3. да спомага за постигането на процесуална икономия и по-ефективно правораздаване.

Това твърдение е предмет на обосновка в рамките на глави втора и трета от дисертационния труд, чрез анализ на съществуващата правна уредба.

2.2. Разлика между специалната международна компетентност и правилата на други видове международна компетентност, които дават алтернативна възможност за завеждане на иск.

Посочени са различията в характера и целите на специалната международна компетентност и близки до нея правни институти.

На първо място, специалната компетентност е сравнена с компетентност по дела с участие на по-слаба страна. Посочено е, че за специалната компетентност не е необходимо специално качество на една от страните по правния спор. Разлика има и във функциите, които биват изпълнявани - докато специалната международна компетентност взема предвид интереса на ищеца, с оглед различни свързващи фактори между делото и съда, то при другият вид компетентност се взема предвид интереса на по-слабата страна, независимо от останалите елементи на спорното правоотношение. Засегната е ролята на принципа на най-тесната връзка, както и желанието за постигане на процесуална икономия, които в някои случаи не са съвместими с правилата, защитаващи по-слабата страна по делото.

На следващо място е разгледана общата международна компетентност като контрапункт на специалната. Докато целта на общото правило е да съобрази интереса на ответника с оглед упражняване правото му на защита във възможно най-пълен обем, то специалната международна компетентност е израз на правото на справедлив процес. Зачита се интереса на ищеца, а в повечето случаи и съществуването на по-тясна връзка между държавата, където е ситуиран специално компетентният съд. Разгледани са конкретни правни норми с оглед отнасянето им към един от двата вида компетентност.

2.3. Значение на квалификацията при определяне на специално компетентния съд.

Квалификацията в Международното частно право е един от най-проблематичните въпроси, пред които се изправят както съдилищата, така и страните в практиката. В дисертационния труд са изложени принципните характеристики на понятието квалификация, което се определя като: мисловен процес на правоприлагания орган, чиято същност се изразява в правен анализ, изясняване и тълкуване на фактически състави, обществени отношения, правни институти и правни понятия. Разгледаните са трите основни метода на квалификация - *lege fori* (извършена по правото на сезирания съд), *lege causae* (извършена по правото по същество) и автономен (независим способ).

Анализирана е важността на квалификацията при прилагане на правилата, уреждащи основания за специална международна компетентност. Посочено, че нуждата от квалификация в много случаи представлява трудност за правораздавателния орган, което е отрицателен белег на специалната компетентност.

2.4. Основи, на които е положена специалната международна компетентност в българското МЧП – източници. Съотношение на източниците.

Разгледани са относимите към предмета на изследване действащи нормативни източници – както международни, така и национални. Посочено е, че след присъединяването на Република България към Европейския съюз от 01.01.2007 г., се възприема правото на ЕС, т.е. общностните първични и вторични източници, в това число и нормативните актове в сферата на МЧП.

Изрично е посочен Регламент Брюксел IА като общ източник на правни норми в областта на международната компетентност с оглед неговата основополагаща роля. Източниците са подредени в йерархична стълбица, като е обяснено съотношението между

тях. Обърнато е внимание на критериите при определяне на приложимия нормативен източник.

Посочените източници са както следва:

Международноправни източници:

- Многостранни международни договори:

- Конвенция относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Лугано на 30 октомври 2007 г. (Луганска конвенция);

- Атинската конвенция за превоза на пътници и личния им багаж по море от 2002 г.;

- Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки (CMR);

- Конвенцията за международни железопътни превози (COTIF) с нейните две приложения: Притурка А - Единни правила за договора за международен железопътен превоз на пътници (CIV) и Притурка Б Единни правила за договора за международен железопътен превоз на товари (CIM);

- Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз (Монреалска конвенция).

- Конвенция за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата (Хагска конвенция от 1996 г.).

- Вторични източници на правото на ЕС:

- Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела;

- Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност;

- Регламент (ЕС) 2015/848 на Европейския парламент и на Съвета от 20 май 2015 година относно производството по несъстоятелност;

- Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета от 18 декември 2008 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка¹;

- Регламент (ЕС) № 650/2012 на Европейския парламент и Съвета от 4 юли 2012 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решенията и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство;

- Регламент (ЕС) № 2016/1103 на Съвета от 24 юни 2016 година за изпълнение на засиленото сътрудничество в областта на компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения по въпроси, свързани с имуществения режим между съпрузи;

- Регламент (ЕС) 2016/1104 на Съвета от 24 юни 2016 година за изпълнение на засиленото сътрудничество в областта на компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения в областта на имуществените последици на регистрираните партньорства.

- Регламент (ЕС) № 2017/1001 на Европейския парламент и на Съвета от 14 юни 2017 относно марката на Европейския съюз;

- Регламент (ЕО) № 6/2002 на съвета от 12 декември 2001 година относно промишления дизайн на Общността;

- Практика по тълкуване и прилагане на Регламентите от Съда на ЕО/ЕС.

Вътрешноправни източници:

- Кодекс на международното частно право.

За да бъдат постигнати целите на разработката, разглеждането на нормативните източници е структурирано въз основа йерархичната им обусловеност. Източниците са разгледани последователно, съобразявайки съотношението между тях и правилата за прилагането им. В случай на нормативни актове, уреждащи различни обществени отношения с международен характер в специфични сфери, то анализът е структуриран по начин, който авторът е счел за най-подходящ при извличане на техните общи и специфични черти.

---

¹ Публ. ОВ, серия L, бр. 7 от 10.01.2009 г.

ВТОРА ГЛАВА – позитивноправна уредба на основанията за специална международна компетентност, свързани с предмета на спора.

1. Специална международна компетентност по дела, свързани с договор:

1.1. Обща характеристика.

Авторът е разгледал важноста на международна компетентност, основана на връзката на съответното международно гражданско дело с договорно правоотношение, с оглед преобладаващия характер на правните спорове с трансгранични последици. Поддържа се виждането, че специалната международна компетентност по дела, свързани с договор, е създадена, за да се отчете спецификата на материалноправно отношение, предмет на спора, давайки възможност на ищеца да предяви претенцията си пред съд, по-тясно свързан с делото.

Излагат се аргументи, че съдебните производства по договорни правоотношения са свързани най-тясно с мястото на изпълнение на спорното задължение. Там могат да бъдат открити най-много материални следи, което спомага за постигане на процесуална икономия в съдебното дирене.

1.2. Уредба в източниците на МЧП.

В дисертационната разработка са разгледани следните международни конвенции: Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки (CMR), Конвенцията за международни железопътни превози (COTIF), Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз от 1999 г. (Монреалска конвенция), Атинската конвенция превоза на пътници и личния им багаж по море от 2002 г. Анализирани са актовете на вторичното право на ЕС, в това число Регламент (ЕС) 1215/2012 и Луганската конвенция, както и националният източник – КМЧП.

Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки (CMR) се прилага при спорове относно възмездни договори за автомобилен превоз, когато мястото на приемане на стоката и предвиденото място за доставянето ѝ се намират в две различни държави. Специално компетентен е съдът по мястото, където стоката е била приета за превоз или мястото, предвидено за доставянето ѝ. В рамките на анализа са посочени предпоставките за прилагане на основанието за специалната международна компетентност, като е изведено становище относно спорни моменти в тяхното приложение.

Уредбата, съдържащата се в Конвенцията за международни железопътни превози (COTIF), е сходна. Ищецът може да предяви претенцията си пред съда по мястото, където стоката е приета за превоз или по мястото, предвидено за нейното доставяне. Посочено е, че съгласно чл. 7, пар. 1, букви „e“ и „f“ от Конвенцията, мястото на приемане и мястото на доставяне на товара са част от реквизитите на товарителницата, което значително улеснява доказване на предпоставките за компетентност на сезирания съд.

Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз от 1999 г. (Монреалска конвенция) се прилага, когато мястото на заминаване и местоназначението на въздушния превоз се намират на територията на различни държави съдоговорителки, както и когато заминаването и местоназначението се намират на територията на една държава съдоговорителка, ако има договорено място за спиране в друга държава. Пояснени са редица понятия, използвани в международния източник, като е изведена предпоставката, сезираният с правен спор съд да се обяви за специално компетентен – той да се намира в държавата по местоназначение на товара. Посочено е, че по реда на Регламент Брюксел IA се разглеждат исковете, при които спорът е извън приложното поле на конвенцията - искове, с които се претендира обезщетение за закъснял или отменен полет, или отказ до достъп на борда на самолет съгласно Регламент № 261/2004.

Засегнат е въпросът относно характера на обезщетението за вреди (договорно или извъндоговорно) с оглед различните виждания в теорията на българското МЧП. Отграничени са хипотези на приложение на конвенцията, които не представляват основания за специална международна компетентност, като са изведени две относими към предмета на изследване хипотези – предявяване на иск пред съда по местоназначение на превозния договор и предявяване на иск по основното или постоянно местожителство на пътника (само по отношение на вреди, възникнали в резултат на смърт или увреждане на пътник).

Атинската конвенция за превоза на пътници и личния им багаж по море от 2002 г. се прилага за международни превози по море, при който е налице едно от следните условия: 1. корабът е регистриран или плава под знамето на държава съдоговорителка; 2. договарянето за превоз е сключено на територията на такава държава; 3. мястото на тръгване или пристигане се намира в държава-страна по конвенцията. В разработката са разгледани условията за нейното прилагане, като е направен извод, че специално компетентни съгласно конвенцията са съдилищата на държавата: от която се отплава; по местоназначение според

договора за превоз; по местоживеене или постоянно пребиваване на ищеца, ако ответникът извършва дейност в тази държава и попада под нейната юрисдикция.

Най-голям по обем е анализът на Регламент (ЕС) 1215/2012 (наричан Регламент Брюксел IА), който е общ източник на правни норми, уреждащи международната компетентност в рамките на ЕС. Поради широкия си предметен обхват, именно регламентът е с най-честа употреба при определяне на специално компетентен съд.

Специална международна компетентност по дела, свързани с договор, е уредена в чл. 7, пар. 1 от регламента, който не дефинира нормативно съдържанието на понятието договор. В рамките на научното изследване са разгледани критериите за квалификация, съдържащи се в практиката на СЕС. Проследена е еволюцията на разбирането за спорно правоотношение с договорен характер. Макар първоначално акцентът да пада върху доброволното обвързване на страните, в по-новите си решения СЕС допълва подхода си. Според съда, за да се отграничат договорните от извъндоговорните спорове, трябва да се прецени дали противоправността на твърдяното поведение произлиза от съдържанието на договора или е нарушено законово задължение от ответника. Когато е необходимо тълкуване или разглеждане съдържанието на договора, то правилото на чл. 7, пар. 1 от регламента намира приложение.

Обърнато е специално внимание на приложението на посочената разпореда, с оглед важността ѝ в областта на международната търговия. Подробно са разгледани различните хипотези, при които сезираният съд може да се обяви за специално компетентен. Направен е извод, че когато страните не са дефинирали изрично мястото на изпълнение на задължението, то се определя по различен начин, в зависимост дали договорът засяга продажба на стоки или предоставяне на услуги от една страна, или има друг предмет.

В първия случай регламентът поставя изрични правила, чрез които се определя мястото на изпълнение на задължението – по мястото на доставяне на стоките, съответно предоставяне на услугите. Отбелязан е принципът на концентрация на исковете, а именно че съдът по посоченото място е специално компетентен и спрямо претенции, които засягат вторични задължения по договора, дори когато тяхното местоизпълнение е различно.

В два отделни подраздела са разгледани последователно договорите за продажба на стоки и тези за предоставяне на услуги, като са извлечени най-съществените им характеристики. Посочена е нуждата от автономна квалификация на мястото на изпълнение, поради което е направен анализ на множество актове на СЕС с оглед откриване на релевантните квалификационни критерии. От съдебната практика са изведени

разрешения и на редица други практически проблеми, възникващи в хода на определяне на специално компетентния правораздавателен орган.

Съгласно господстващото становище в теорията на МЧП, стоки са всички телесни движими вещи, които могат да бъдат търгувани. Авторът е на мнение, че енергията също трябва да бъде разглеждана именно като стока при прилагане на Регламент Брюксел IA. Поддържа се обратното становище спрямо продажба на права върху търговски предприятия, интелектуална собственост, прехвърляне на дружествени дялове или ценни книги. Следователно терминът „стока“ не е изграден върху единни критерии. В някои случаи се търси качеството „телесност“ на продукта, предмет на продажба с международен елемент, а в други това качество не е релевантно. Поддържа се становището, че би било от полза за страните и правораздавателните органи, да бъдат създадени твърди критерии, според които понятието „стоки“ да бъде квалифицирано.

Друг правен институт, чието значение следва да бъде изяснено е самият договор за продажба. Прилагайки Регламента например, не се считат за договори за продажба на стоки договорите за лизинг или тези за наем с опция за закупуване. Договор, при който продавачът следва да изработи съответната вещь попада в обхвата на разглежданата разпоредба, ако изработката не е определящия облигационен елемент. Авторът поддържа виждането, за договор за продажба на стоки по смисъла на Регламент Брюксел IA трябва да се приеме всеки договор, чиито предмет е прехвърляне на собственост върху стока срещу заплащане на определена цена, когато правоотношението съдържа международен елемент.

От квалификация се нуждае договора за предоставяне на услуги - услуга е всяка дейност от промишлен, търговски и занаятчийски характер, която се предоставя срещу възнаграждение. По своята същност, предоставяне на услуги е също упражняването на свободна професия и по-точно отношенията между лицето, упражняващо тази професия и неговите клиенти. Разглежданото правило не се прилага относно споровете, свързани със застрахователни, трудови и потребителски договори, тъй като за тях действа уредбата на компетентността с участие на по-слаба страна.

Изследвано е приложението и на втората хипотеза на чл. 7, пар. 1 от Регламент Брюксел IA, когато договорното правоотношение не е свързано с продажба на стоки или предоставяне на услуги. В този случай не е налице концентрация на исковете по мястото на изпълнение на „водещото“ задължение, а обратно – за определяне на компетентния съд трябва да се установи местоизпълнението на спорното задължение. Друга разлика с предходната хипотеза е, че се използва не автономният способ за квалификация на

местоизпълнението, а квалификация *lege causae* (по приложимото спрямо договора материално право).

Разгледана е уредбата и в Луганската конвенция. Макар нейните разпоредби да са почти огледални на Регламент Брюксел IA, съществено различие може да бъде открито в самото основание за приложение на конвенцията, а именно мястото на изпълнение на релевантното задължение да се намира в държава, обвързана от нея.

На последно място са изследвани относимите национални норми, включени в Кодекса на международното частно право. Посоченият нормативен акт съдържа три разпоредби, които уреждат основания за специална международна компетентност – чл. 15, 16 и 17.

Първата хипотеза на специална международна компетентност традиционно е свързана с мястото на изпълнение на спорното задължение на територията на Република България. По-необичайни са останалите основания, които включват: наличие на основно място на стопанска дейност на ответника на българска територия; обичайно местопребиваване на потребителя в България; полагане на труд от работник или служител на наша територия. Направено е сравнение с характера и функцията на сходни правила в рамките на други източници и конкретно Регламент Брюксел IA. Изведена е разликата във функциите и целите на основанията в двата нормативни акта, като е направен критичен преглед на откритите според автора слабости в уредбата. Посочени са предпоставките за приложение на всяка една разпоредба, като е обсъдена и практиката по тяхното прилагане.

1.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Резултатите от научното изследване са синтезирани, като е прието, че в българското МЧП уредбата на специалната международна компетентност по дела, свързани с договор, е до голяма степен фрагментирана. Изведени са предложения *de lege ferenda*, като въпреки критичните бележки, авторът приема, че правилата на специалната международна компетентност по дела, свързани с договор, има за резултат постигане на по-ефективно правосъдие.

2. Специална международна компетентност по дела, свързани с непозволено увреждане.

2.1. Обща характеристика.

Очертани са съществените характеристики на специалната международна компетентност по дела, свързани с непозволено увреждане. На първо място, специално компетентният съд трябва да бъде тясно свързан с центъра на материалноправния спор. От друга страна компетентният съд трябва да бъде предвидим и за двете страни. На последно място трябва да се държи сметка за ефективността на процеса и конкретно по-лесен достъп до относимите и необходими за разрешаване на спора доказателства.

2.2. Уредба в източниците на МЧП.

Изследвани са актове от правото на ЕС - Регламент (ЕС) 1215/2012, Луганската конвенция, Регламент (ЕС) № 2017/1001, както и националният източник – КМЧП.

Отново най-значим с оглед неговата широка приложимост е Регламент Брюксел IA. В рамките на изследването са изведени критериите за квалификация на използваните в разпоредбата на чл. 7, пар. 2 от регламента понятия „непозволено увреждане“, „деликт“ и „квазиделикт“. Сравнено е познатото им в българската гражданскоправна теория значение с това, което следва да се разбира при приложение правилата на Регламент Брюксел IA.

Извлечени са характеристиките на непозволеното увреждане и начинът, по който трябва да бъдат отграничени релевантните правни спорове. Анализирани са практиката на СЕС, като е направен извод, че не е достатъчно едно правоотношение да няма договорен характер, за да се квалифицира като непозволено увреждане по смисъла на регламента. В обхвата на разглежданата специална международна компетентност влизат искове, свързани с вреди, произтичащи от: телесна повреда или смърт, включително при пътни инциденти, дефектни стоки (когато няма договорна отговорност) или медицинска грешка; нарушаване на права, свързани с личността; нарушаване на конституционни права (когато същите са гарантирани и от правото на Европейския Съюз); ограничаване на конкуренцията или нелоялна конкуренция; нарушаване на права върху обекти на интелектуалната собственост; измама и др.

Посочено е, че не е задължително предявената претенция да е с обезщетителен характер за вече настъпила вреда. Възможно е специално компетентен съд да разгледа иск за предотвратяване на бъдещо увреждане или единствено за установяване на вече реализирано такова. Привързващият фактор във всеки случай е мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие. Отново квалификацията на понятието „вредоносно събитие“ се прави съгласно автономния способ, като основни насоки за това могат да бъдат извлечени от практиката на СЕС. Константно се поддържа тезата, че вредоносното събитие обхваща както мястото, където е настъпила вредата, чието

обезщетяване се търси, така и мястото, където е осъществено вредоносното деяние, довело до тази вреда.

Изведена е важноста на осигуряване ефективното упражняване на правото на справедлив процес при тълкуване и прилагане на разглежданото правило. Анализирани в тази светлина е т.нар. в теорията на МЧП „принцип на мозайката“, според който претърпелият вреди ищец може да предяви иска си пред съда по настъпване на вредата само относно и до размера на тази вреда. Функцията на посочения принцип е да се избегне неправомерно предявяване на претенции пред съд, избран само заради процесуални преимущества или с цел да се затрудни максимално ответника, т. нар. „forum shopping“. В същото време са посочени слабостите на този подход, а именно нуждата от водене на множество производства за получаване на обезщетение, съразмерно на цялостното увреждане.

На следващо място в дисертационния труд е обсъдено значението на понятията място, където е извършено деянието (*locus actus*) и място, където е настъпила вредата (*locus damni*), в контекста на приложението на Регламент Брюксел IA.

Според практиката на СЕС *locus actus* е там, където е поставено началото на вредоносното изпълнително деяние, което е в причинно-следствена връзка с настъпилата вреда. Когато деянието се изразява в действие, мястото, където то е започнало, е релевантно при определяне на компетентния съд. В случай че деянието се изразява в поредица от действия, това е мястото на действието, с което поставя началото на причинно-следствената верига. Авторът застъпва позицията, че квалификацията на понятието „действие“ трябва да се търси в приложимото право по неговото извършване.

Разгледана е практиката на СЕС, свързана с определяне на специално компетентния съд при увреждане, извършено в условията на съучастие. Съдът е приел, че с изключение случаите на картелни споразумения, нарушаващи правилата за защита на конкуренцията, срещу всеки деликвент трябва да бъде предявен иск по мястото, където той е действал. Трудности при определяне на специално компетентния съд възникват и при иски, при които точното място на извършване на деянието е трудно установимо (предоставяне на противоправно становище, измама, неправилно оценяване, противоправни действия, извършени чрез медиите или интернет).

Спрямо деликтите, свързани с нарушаване права върху обекти на интелектуална собственост, защита може да се търси само там, където същите са защитени. Следователно, когато деянието е извършено или започнало в държава, в която правото няма закрила,

ситуираният там съд не е специално компетентен да разгледа ищцовата претенция. Авторът споделя в тази връзка изразената в теорията на МЧП теза, че този подход подлежи на промяна с оглед тясната връзка между мястото на извършване на вредоносното деяние и нарушеното благо.

Анализирано е и значението на понятието *locus damni*. Мястото, където е настъпила вредата, според съда на ЕС е там, където за увреденото лице настъпват вредоносните въздействия от предизвикващото отговорността събитие. От значение е единствено мястото на настъпване на преките, но не и на косвените вреди, като е необходимо увреденото благо да бъде защитено в държавата членка по неговото увреждане. В същото време правото на сезирания съд трябва да определи дали и доколко нарушеното благо е защитено.

Авторът е направил опит да разгледа трудностите, свързани с определяне на конкретното място, на което вредите са настъпили. Вредата при физическото увреждане на лица или вещи настъпва там, където същите се намират, но това не се отнася за увреждането на стоки по време на транспорт. Когато вредата е пряко причинена на едно лице, но косвено това е причинило вреда и на трети лица, специално компетентен е съдът по мястото на настъпване на първата вреда.

В същото време когато увреждането се изразява в банков трансфер или теглене на пари в брой от банкова сметка без съгласие на титуляра, вредата настъпва по местоживеенето на увредения, което се приема центъра на имуществото на последния. Уврежданията, свързани с въвеждане в заблуждение (съзнателно или не) на друго лице, могат да бъдат претендирани пред съда по мястото, където увреденото лице е извършило действие.

Отново се прави анализ за приложението на „принципа на мозайката“, с оглед установяване на *locus damni* при вреди, причинени от нарушаване на права върху обекти на интелектуална собственост. Авторът приема становище, че използването му е оправдано с оглед функциите на специалната международна компетентност. Очертават се практическите трудности на нарушенията, извършени чрез интернет. Разгледана е практиката на СЕС, според която с оглед изложената специфика на деликтите в интернет е трудно, а често и невъзможно да се изчислят в количествено отношение настъпилите вреди във всяка отделна държава. Поради това на ищеца се дава допълнителна възможност за предявяване на иск относно цялата вреда по мястото, на което се намира центъра на интересите на увреденото лице.

Спрямо вредите, резултат от картелни споразумения, теорията на МЧП приема, че международно компетентен е съдът по мястото, в която са засегнати или е вероятно да се засегнат конкурентните отношения, съответно колективният интерес на потребителите. Вредоносното събитие, причинено от дефектни стоки, настъпва там, където е настъпила първоначалната вреда поради обичайната употреба на продукта за целите, за които е предназначен.

На последно място дисертационният труд разглежда т.нар. превантивни иски, т.е. иски, с които се цели предотвратяване на бъдещо увреждане. Когато изпълнителното деяние вече е започнало, мястото, на което може да настъпи вредата, се определя, както и при изцяло настъпилите деликти. В случаите, в които изпълнителното деяние все още не е започнало, то мястото на настъпване на бъдещата вреда следва мястото, където се намира застрашеното благо.

Анализирани са сходните правила на Луганската конвенция, като са отбелязани разликите в тяхното прилагане и териториален обхват.

Изследвано е основанието за специална международна компетентност, съдържащо се в Регламент (ЕС) № 2017/1001, по иски с предмет:

1. нарушение и опасност от нарушение на права върху марки на ЕС;
2. установяване липса на нарушение (отрицателен установителен иск);
3. обезщетение за действия, извършени в периода от датата на публикуване на заявката за марка на ЕС до публикуване на регистрацията на марката, когато тези действия са забранени в резултат на регистрацията;
4. насрещен иск за отмяна или обявяване на недействителност на марката на ЕС (по чл. 128 от Регламента).

Ищецът може алтернативно да предяви иска си по общата международна компетентност по мястото на ответника или в съдилищата на държавата членка, на чиято територия е било извършено или има опасност да бъде извършено нарушение (включително в периода между датата на публикуване на заявка за марка на ЕС до датата на публикуване на регистрацията). Специална международна компетентност по евентуалното място на деликта не е налице спрямо отрицателни установителни иски с предмет установяване липса на извършено нарушение (противно на правилата на Регламент Брюксел IА).

Разгледани са правилата на Регламент (ЕО) № 6/2002 на съвета от 12 декември 2001 година относно промишления дизайн на Общността, съгласно който спрямо иски за

нарушения на промишлени дизайни на Общността, компетентен е съдът на държавата членка на чиято територия е извършено нарушението.

Уредбата на специалната международна компетентност по дела с предмет непозволени увреждания в общия национален източник на МЧП се съдържа в чл. 18 от Кодекса на международното частно право. В рамките на дисертацията е направена критична бележка спрямо практиката на българските съдилища да определят посочената норма, като уреждаща основание за обща международна компетентност.

Както във вече анализирания по-горе Регламент Брюксел IA, Кодексът на международното частно право приема, че непозволеното увреждане обхваща както вредоносното деяние, така и настъпилите вреди, като приложението на разпоредбите на двата акта е сходно. Поради това обстоятелство, акцентът на научното изследване е поставен върху разликите.

На първо място според КМЧП, специална международна компетентност по дела с предмет непозволено увреждане е налице само по осъдителни иски, с които се търси обезщетение за настъпили вреди. Второто принципно различие между Регламент Брюксел IA и КМЧП е свързано с определяне на местно компетентния съд, като националният ни източник препраща към правилата на Гражданско-процесуалния кодекс. На трето място, квалификацията на правните понятия и институти, които съдът следва да съобрази при определяне дали е специално компетентен, се прави по българското право (*lex fori*).

2.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

От направения анализ на уредбата на специалната международна компетентност по дела, свързани с непозволено увреждане в българското международно частно право, могат да бъдат изведени основните нейни характеристики. Определяне на специално компетентния съд с оглед мястото на непозволеното увреждане спомага за ефективност на процеса, доколкото там са били осъществени елементите от фактическия състав на спорното правоотношение. Посоченият критерий не облагодетелства неоправдано ищеца, а напротив, има за цел балансиране на положението на страните по делото, като гарантира правото на справедлив процес.

3. Специална международна компетентност при граждански иск в наказателно производство.

3.1. Обща характеристика и правна уредба.

Разглежданата специална компетентност е интересна с това, че на практика урежда компетентност по гражданскоправни дела с международен характер спрямо наказателни съдилища (съдебни състави). Израз на този вид компетентност са чл. 7, пар. 3 от Регламент Брюксел IA и чл. 5, ал. 4 от Луганската конвенция.

В дисертационния труд се поддържа виждането, че посочените правила намират приложение по дела, свързани с деликти, създавайки допълнителна алтернативна за ищеца. По своята същност специалната международна компетентност при граждански иск в наказателно производство е допълваща. За разлика от предходно разгледаните основания за международна компетентност, за да бъде приложена нормата на чл. 7, пар. 3 от Регламент Брюксел IA, е необходимо развитието на още едно съдебно производство.

Европейският законодател е направил своеобразна „делегация“ на основанието за учредяване на международна компетентност на държавите членки, чиито наказателноправни норми определят компетентния спрямо гражданския иск съд. В рамките на научното изследване е установена и негативната страна на посочения подход, който позволява международната компетентност да бъде учредена по критерии, които иначе биха попаднали в т. нар. „черен списък“ с основания за екзорбитантна компетентност.

Разгледани са приложимите правила на относимия национален източник, като е отбелязан техният по-ограничен обхват. Българският Наказателен кодекс (НК) се прилага в четири случая:

- когато престъплението е извършено на територията на Република България – чл. 3, ал. 1 от НК;
- когато извършителят е български гражданин, включително за престъпления в чужбина – чл. 4, ал. 1 от НК;
- когато престъпление от общ характер е извършено в чужбина от чужд гражданин, но с него се засягат интересите на Република България или на български гражданин – чл. 5 от НК;
- когато е извършено престъпление против мира и човечеството от чужденец, с което се засягат интересите на друга държава или чужд гражданин или престъпления, за които това е предвидено в международно съглашение, по което България е страна.

Именно това са хипотезите на приложение на специалната международна компетентност, която има най-вероятен практически израз в първите две от тях.

Авторът застъпва позицията, че спрямо случаите, в които е прекратено наказателното производство, това не трябва да води до отмяна на компетентността на наказателния съд, който може да продължи разглеждането на гражданския иск.

3.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Макар и скромна по обем, правната уредба на международната компетентност при граждански иск в наказателно производство поставя въпроса дали в достатъчна степен е осигурено правото на справедлив процес спрямо ответника? Направен е извод, че разпоредбата на чл. 7, пар. 3 от Регламент Брюксел IA представлява частично изключение от принципите и функциите на специалната международна компетентност, но то е оправдано с оглед причините за неговото съществуване.

4. Специална международна компетентност по дела за вещни права върху движими вещи.

4.1. Обща характеристика и правна уредба.

Разглежданата международна компетентност е предвидена единствено в чл. 12, ал. 2 от КМЧП, като се отбелязва, че нормата е сходна с уредбата на компетентността по дела за вещни права върху недвижими имоти. За да бъде компетентен сезираният български съд, искът трябва да има за основание вещни права без значение от вида на иска – установителен, конститутивен или осъдителен. Отбелязано е, че при квалификация на понятието „движима вещ“ се използва способът *lege fori* (квалификация по правото на сезирания съд).

4.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Изведена е практическата полза при прилагане на специалната международна компетентност по дела, свързани с вещни права върху движими вещи, а именно улесняване изпълнението на осъдителните решения. Разгледани са критичните аргументи в теорията на МЧП относно липсата на достатъчно тясна връзка между местонахождението на движимата вещ и съдът по това място, като авторът е изложил своето становище. Посочено е, че в повечето случаи връзката е достатъчно силна, за да обоснове съществуването на анализираният основание, като все пак е направено предложение исковете, предявени от лицето, което държи движимата вещ, да бъдат изключени от обхвата на правилото на чл. 12, ал.2 от КМЧП.

5. Специална международна компетентност по граждански искиове за възстановяване, въз основа на собственост, на паметник на културата.

5.1. Обща характеристика и правна уредба.

Разгледана е уредбата на ограниченото по предметен обхват основание за специална международна компетентност, а именно чл. 7, пар. 4 от Брюксел IA. Посочени са сходствата с вече анализираната компетентност по местонахождение на движими вещи, като е изтъкната разликата в предметния обхват на двете основания.

Изведени са белезите на използваното понятие „паметник на културата“. Паметник на културата по смисъла на Регламент Брюксел IA, може да бъде само движима вещ, определена като „национално богатство“ от законодателството на съответната държава членка на ЕС. Отбелязано е, че единствено претенции, целящи връщане или установяване правото на собственост върху паметници на културата в рамките на международни частноправни дела, влизат хипотезата на разглежданото правило.

Искът може да бъде предявен по местонахождение на вещта срещу лицето, което я владее. Компетентността на съда се запазва дори впоследствие паметникът на културата, чието връщане се търси, да бъде изместен в друга държава.

5.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Посочено е, че както и при компетентността по местонахождението на движима вещ, връзката между делото и съда произтича от физическото място на имуществото, което е център на спора. Авторът е изложил становище, че предметният обхват на разпоредбата на Регламент Брюксел IA може да бъде разширена до всички движими вещи, а не само паметници на културата.

6. Специална международна компетентност по дела, свързани с тръстове

6.1. Обща характеристика и правна уредба.

Тръстът (често превеждан като „доверителна собственост“) е правен институт, който не е познат на националното ни право, както и на правото на голяма част от държавите членки на ЕС. Поради тази причина първо е изследван неговият характер и съдържание. Доверителната собственост представлява имущество, чието управление и разпореждане е възложено на доверителния собственик от страна на учредителя.

Изведени са основните белези на доверителната собственост, а именно:

- Имуществото на доверителната собственост е отделно и не е част от патримониума на доверителния собственик;

- Правото да се разпорежда с имуществото на доверителната собственост принадлежи на доверителния собственик или на лице, което действа от името и за сметка на доверителния собственик;

- Доверителният собственик има правото и задължението (съответно носи отговорност) да управлява и да се разпорежда с имуществото на доверителната собственост в съответствие с условията, при които е учредена доверителната собственост и нормите на приложимото право.

Уредба на специална международна компетентност по дела, свързана с тръст, в рамките на българското МЧП, се съдържа в Регламент Брюксел IА и Луганската конвенция. Изведена е разликата в правилата на двата нормативни източника, която се дължи главно на различния им териториален обхват.

Регламентът позволява учредяване на разглежданата специална международна компетентност спрямо искиове, които са насочени срещу учредител, доверителен собственик или бенефициер, дори тези лица да изпълняват и други функции в рамките на доверителната собственост. Правилото се прилага за искиви претенции, които произтичат от действия на горепосочените лица в това им друго качество в рамките на тръста. Текстът на чл. 5, ал. 6 от Луганската конвенция от своя страна ограничава исковите единствено до тези, по които ответникът е в качеството си на учредител, доверителен собственик или бенефициер.

И според двата източника не се ползват от разглежданата специална компетентност искиове срещу лицата, участващи в т. нар. „косвени тръстове“ – правоотношения, приравнени на тръстове по силата на съдебно решение. Критерий за компетентност на съда е местонахождението на тръста, което се определя от правото на сезирания съд (*lex fori*).

6.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Очертана е по-ограничената роля на специалната международна компетентност в рамките на континенталната правна система. В случаите, в които намира приложение, разглежданото основание за учредяване на международна компетентност е израз на интензитета на връзката между делото и компетентния съд, поради което авторът е счел, че са изпълнени целите на специалната компетентност.

7. Специална международна компетентност по дела, свързани със спасяване на товар или навло .

7.1. Обща характеристика и правна уредба.

Посочено е, че специалната международна компетентност по дела за възнаграждение, искано във връзка със спасяване на товар или навло е израз на т.нар. *forum arresti* (съд по мястото на задържане или по мястото на арест на кораб). Компетентността на сезирания съд е налице, когато приложимото спрямо спасяването право урежда възможност за задържане на товара или навлото.

Уредбата на разглеждания вид специална компетентност се намира в Регламент Брюксел IA и Луганската конвенция, като са изведени разликите в приложението на двата източника. Ищец по делото е лице, което е спасило товар или навло, а ответник – лицето, което има права върху тях. Съдържанието на термините „товар“ и „навло“ трябва да се намери отново в приложимото право по отношение на спасителната операция.

Анализирано е съдържанието на израза „спасяване“ на навлото, като е подкрепено изведеното в теорията на МЧП виждане, че става въпрос за случаите, в които според превозния договор навлото се дължи на собственика на кораба единствено при доставка на товара без повреди (независимо от причината за тези повреди).

Специална международна компетентност е налице по мястото, където товарът или навлото са били задържани за обезпечаване на дължимото възнаграждение. Направен е извод, че специална международна компетентност може да бъде учредена само, когато дължимото във връзка със спасяването възнаграждение има извъндоговорно основание, като в противен случай се прилагат правилата на специалната международна компетентност по дела, свързани с договор или правилата на общата компетентност.

7.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Отбелязана е нуждата от създаване на алтернатива на общата компетентност по мястото на собственика на кораба, която да се ползва от ищеца в случаите, в които товарът или навлото е бил задържан в друга държава. В случай че единствената възможност за „спасителя“ е да предяви претенцията си по мястото на собственика на кораба, това на практика би ограничило достъпа му до правосъдие.

Авторът приема, че именно съда по мястото на задържане на товара или навлото е най-тясно свързан със спорното правоотношение, съответно пред него може най-бързо да бъде проведено съдебното производство по предявената искова претенция. В този смисъл

специалната международна компетентност по дела за плащане на възнаграждение за спасяване на товар или навло е в полза и на двете страни, като несъмнено спомага за осъществяване на по-ефективно правораздаване.

8. Специална международна компетентност по искове, свързани с лимитиране на отговорност от използване или експлоатация на кораби:

8.1. Обща характеристика и правна уредба.

Компетентността по дела, свързани с лимитиране на отговорността от ползване на кораби, е донякъде необичайно проявление на специалната международна компетентност. Обхватът на разглежданото основание е изключително ограничен, като позволява на ищеца да предяви пред съд, различен от общо компетентния, иск, с който търси ограничаване на своята отговорност.

Според автора това ограничава приложимостта на разглежданото основание само до отрицателни установителни искове. Норми, регулиращи специална международна компетентност по искове с предмет ограничаване на отговорността от ползване на кораби, могат да бъдат открити в Регламент Брюксел IA и Луганската Конвенция. Разгледана е и Лондонската конвенция, с оглед нейния предметен обхват, като е направен извод, че тя не съдържа уредба на специална компетентност.

Възможностите за ищеца при предявяване на иск са две – пред съда по своето местоживееене (т.нар. *forum actoris*) и по мястото на настъпване на вредоносното събитие. Анализирани са практиката на СЕС, според която исковите за компенсирание на вреди, причинени във връзка с използването на кораб и този, за ограничаване на дължимата компенсация, имат един и същ предмет, поради което по-късното производство трябва да бъде прекратено. Разгледани са и вижданията на автори в обратния смисъл, с оглед опасенията, че подобно разрешение може да се използва от деликвентата, за да се „пренесе“ производството в съда по неговото местоживееене, т.е. да се затрудни увреденото лице да защити правото си на компенсация за понесените вреди.

8.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

Авторът приема, че за разлика от повечето други основания за специална международна компетентност, разпоредбите на чл. 9 от Регламента, респективно чл. 7 от Луганската конвенция, не водят пряко до постигане на процесуална икономия. Ищецът бива улеснен, тъй получава алтернативна възможност за предявяване на претенцията си.

ТРЕТА ГЛАВА - позитивноправна уредба на основанията за специална международна компетентност, поради връзка между делата, чрез обединяване на искове в рамките на едно производство и основания, свързани със страните по спора.

1. Обща хипотеза на специалната международна компетентност поради връзка между делата.

Обсъдена е характеристиката на специалната компетентност при обединяване на дела. В теорията на МЧП тя се определя като „произтичаща“ компетентност. Използваният термин отразява характера на този вид компетентност, а именно нейното учредяване въз основа на друго съществуващо основание, даващо правомощие на съда да разгледа и реши определен правен спор. Необходимо условие за компетентност на съда спрямо обединеното производство е съществуването на връзка между него и иска, спрямо който сезираният съд има компетентност на друго основание.

Прилагането на основание за „произтичаща“ компетентност често може да доведе до затруднения в защитата на една от страните в процеса, поради което нормативните актове предвиждат допълнителни условия, които да гарантират ефективното упражняване на правото на справедлив процес за ответника.

1.1. Уредба в източниците на МЧП.

Същинска обща разпоредба, която се прилага при обединяване на производства при липса на специално правило с ограничен предметен обхват може да бъде открита на първо място в КМЧП – чл. 21. Направен е анализ на разпоредбата, в резултат на който са извлечени следните изводи. На първо място, разпоредбата обхваща случаите на обективно съединяване на искове, при които ищецът и ответникът са едни и същи. Исковете трябва да бъдат в достатъчно тясна връзка, която да обоснове необходимост от тяхното общо разглеждане, но не е задължително да подлежат на разглеждане по реда на едно и също производство, нито да са родово подсъдни на един и същ съд.

Разгледана е и нормата на чл. 6, пар. 2 от Регламент 2015/848 Европейския парламент и на Съвета от 20 май 2015 година относно производството по несъстоятелност, която е с ограничен предметен обхват. За да може да бъде приложено правилото, е необходимо да има образувано производство по несъстоятелност. Съдът по несъстоятелността е специално компетентен по претенция, съединена с произтичащ от производството по несъстоятелност иск, при условие, че двете производства са в достатъчно тясна връзка. Направен е анализ на теоретичните виждания спрямо определяне на обхвата на разпоредбата, отнесена към

характера на съединените правни претенции. Авторът застъпва становището, че не е необходимо и двата иска да произтичат от производството по несъстоятелност, като е достатъчно това условие да е налице спрямо единия от тях.

1.2. Изводи с оглед доказването на тезата.

С оглед направеното научно изследване се приема тезата, че разгледаните правила имат своята роля и спомагат за осъществяване на по-ефективен процес. Намаляват се разходите за ищеца, с оглед ограничаване на броя на отделните съдебни производства, в които той трябва да участва. Макар спрямо ответника донякъде да важи аргумента, че с обединяване на исковете, отпада необходимостта да се защитава в паралелни процеси, то не трябва да се допуска нарушаване на правото му на защита.

2. Специална международна компетентност по дела с множество ответници.

2.1. Обща характеристика.

Очертани са съществените белези на специалната компетентност по дела с множество ответници. Конституирането на повече от един ответник в процеса, води до определянето в теорията на анализирания международна компетентност като „компетентност на пасивното другарство“. Обединяването винаги е подчинено на връзка между исковете, макар тази връзка да е уредена по различен начин в различните източници на МЧП.

Изведени са разликите с компетентността с участие на по-слабата страна. Като основна отлика е посочена целта да бъде защитен интересът на една от страните, в зависимост от нейното качество в рамките на спорното материално правоотношение, която не е част от характера на специалната международна компетентност. Описани са основните задачи на обединяването на производства, като е обърнато специално внимание на превенцията от постановяване на противоречащи си решения, т.е. стремежа за постигане на по-добро правораздаване.

2.2. Уредба в източниците на МЧП.

Уредбата на специалната международна компетентност по дела с множество ответници се намира в Регламент 2015/848, Регламент Брюксел IА, Луганската конвенция и КМЧП. Посочените международни източници имат сходни правила, но с различен териториален обхват. Националният ни източник, макар и съдържащ близка правна уредба, разкрива някои особености, които авторът е отчел.

Исковете по Регламент Брюксел IA и Луганската конвенция се предявяват пред съда на един от ответниците, когато между тях има такава тясна връзка, обосноваваща обединяването им в рамките на едно производство, за да бъде избегната опасността от постановяване на противоречиви съдебни решения.

Докато чл. 8, пар. 1 от Регламента дава възможност на ищеца да извърши субективно съединяване на искове срещу няколко ответника пред съда по местоживеенето на един от тях, то КМЧП не държи сметка относно основанието за учредяване на международна компетентност на съда, пред който ще бъдат обединени производствата. Нещо повече, КМЧП не изисква между исковете да съществува конекситет под каквато и да е форма. Вярно е, че при прилагане на чл. 20 от КМЧП, българските съдилища ще се ръководят субсидиарно от правилата на ГПК, но това обстоятелство не би довело до ограничаване възможността на ищеца да привлече пред български съд ответници, исковете срещу които не са в достатъчно тясна връзка с претенцията срещу „главния“ ответник.

Регламент 2015/848, уреждащ производствата по несъстоятелност, позволява предявяване на предяви гражданскоправни или търговскоправни искове по местоживеенето на един от ответниците, като едновременно с това ги съедини с искове, произтичащи от производството по несъстоятелност. Отново трябва да е налице критерият за достатъчно тясна връзка, посочен по-горе.

Авторът е на мнение, че широкият обхват на националната ни норма води до опасност от злоупотреба с правото на ищеца. Предлага се *de lege ferenda* да бъде прецизирана нормата на КМЧП с оглед осигуряване на правото на справедлив процес и за двете страни.

2.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Направен е извод, че обединявайки искове срещу няколко ответника, не се налага ищеца да води паралелни процеси в различни държави. Отбелязано е, че въпреки посочените позитиви, посочената процесуална възможност на ищеца рефлектира негативно спрямо ответниците, които често са принудени да се защитават пред съд в държава, в която нямат местоживеене.

3. Специална международна компетентност по дела с участието на трета страна.

3.1. Обща характеристика.

Изведено е определение за разглеждания вид международна компетентност като един от видовете произтичаща компетентност. В разглежданата хипотеза, международно компетентни спрямо лица, привлечени като трета страна в процеса, са съдилищата, сезирани с първоначалния иск. Специална компетентност е налице, когато привлеченото в процеса лице е встъпило по своя инициатива или е привлечено в процеса, включително, когато срещу него е предявен иск, поради твърдяна материалноправна връзка между него и една от главните страни в производството.

3.2. Уредба в източниците на МЧП.

Разгледани са правилата на чл. 8, пар. 2 от Регламент Брюксел IА, чл. 6, ал. 2 от Луганската конвенция, които имат сходно съдържание. КМЧП не съдържа специална компетентност от посочения вид.

Отграничени са три хипотези, в които съдът по главното производство би бил компетентен спрямо спора с третата страна. Първите две обхващат исквете за поръчителство и гаранция, а последната обхваща всички останали случаи на конституиране на трета страна в процеса. Разгледани са спецификите на уредбата, като е подчертано, че привличането на трета страна може да бъде направено още с инициране на съдебното производство.

Посочени са различните теоретични виждания по въпроса дали е възможно компетентността на съда по делото между главните страни да има основание, уредено не от Регламент Брюксел IА, съответно Луганската конвенция, а от националното право на сезирания орган. Авторът поддържа тезата, че подобно разширително тълкуване не следва да бъде допускано с оглед необходимостта от осигуряване правото на защита на ответника и нуждата от предвидимост на съдебния процес.

Разгледана е и негативната предпоставка за приложение на специалната компетентност по дела с участие на трета страна, а именно процесът да не е образуван само с идеята третата страна да бъде отклонена от подсъдността на съда, който би бил компетентен по нейното дело.

3.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Авторът счита, че специалната международна компетентност по дела с участието на трета страна напълно осъществява функциите, за които е предвидена. Чрез нея се постига процесуална икономия и намаляване на разходите за страните. Избягва се необходимостта от водене на паралелен процес срещу третото лице, съответно се предотвратява опасността от постановяване на противоречиви съдебни решения.

4. Специална международна компетентност по насрещни иски.

4.1. Обща характеристика.

Специалната международна компетентност по насрещни иски, както и досега разгледаните хипотези на компетентност поради връзка между делата, позволява обединяването на иски претенции в рамките на едно производство. За разлика обаче от вече анализиранията основания, необходимо условие за наличие на специална компетентност е наличие на образувано производство по иск, спрямо който сезираният съд е международно компетентен.

4.2. Уредба в източниците на МЧП.

В дисертационната разработка са разгледани следните международни конвенции: Регламент Брюксел IА, Луганската конвенция, Регламент Брюксел IIА, както и националният източник – КМЧП.

Първоначално са разгледани първите два от посочените международни източници с оглед сходството на правилата, съдържащи се в тях. Тези нормативни актове не дават дефиниция на понятието насрещен иск, като в рамките на научното изследване са разгледани критериите за квалификацията му. Отново е използван автономният способ, като се приема, че насрещният иск трябва да има свой собствен предмет, който не е акцесорен на първоначално въведения предмет на делото. Насрещен иск може да бъде предявен само при наличие на вече образувано производство, като ищец по него може да бъде единствено първоначалният ответник. Последната предпоставка е насрещният иск да произтича от същия договор или от фактите, на които се основава първоначалната претенция.

Регламент Брюксел IIА съдържа основание за специална международна компетентност по насрещен иск в областта на развода и законната раздяла. Сезираният с насрещен иск съд, трябва да е международно компетентен спрямо първоначалната претенция на някое от основанията, предвидени в чл. 3 от Регламент Брюксел IIА, който урежда общата международна компетентност по брачни дела. Следователно не е възможно да се предяви насрещен иск в рамките на производство за родителска отговорност. Отново насрещният иск не трябва да има характер на „чиста защита“, а трябва да притежава собствен предмет. Регламент Брюксел IIА не съдържа изискване насрещният иск по брачни дела да произтича от фактите, на които се основава първоначалният иск.

Разгледани са и трите специализирани регламента, които уреждат специална международна компетентност по насрещни иски в съответния си предметен обхват. Регламент (ЕО) № 6/2002 позволява предявяване на насрещен иск пред съда, компетентен по иски за нарушения на промишлени дизайни на Общността. Според Регламент (ЕС) № 2016/1103 насрещен иск може да бъде предявен в рамките на производство, пряко свързано с прекратяване на брачната връзка между съпрузите. Сходно е правилото на Регламент (ЕС) 2016/1104, но досежно спорове спрямо имуществените последици на регистрираните партньорства.

На последно място е разгледана уредбата на специалната международна компетентност по насрещни иски в КМЧП. За разлика от предходно разгледаните норми, при преценка за наличие на специална международна компетентност по насрещния иск, сезираният български съд трябва да се ръководи изцяло от националното ни процесуално право. Предмет на насрещния иск според българската правна теория могат да са две категории права: право, намиращо се във връзка с предмета на първоначалния иск или право, което може да се компенсира с първоначалната претенция.

4.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Специалната международна компетентност по насрещни иски, за разлика от повечето от останалите видове специална компетентност, най-често води до улесняване на първоначалния ответник (който обаче е ищец по насрещния иск). Първоначалният ищец също се ползва от намаляване на разходите по събиране на доказателства, ангажиране на процесуален представител и други съдопроизводствени разходи. Вярно е, че за първоначалния ищец може да е по-изгодно с оглед процесуалните правила да бъде съден в съда по собственото си местоживееене, но главната функция на специалната международна компетентност не е да отклони делото в най-благоприятния за първоначалния ищец съд, а да даде възможност за осъществяване на по-ефективно и достъпно правосъдие.

5. Специална международна компетентност при обединяване на договорни и вещни иски, касаещи недвижими имоти:

5.1. Обща характеристика.

Спецификата на това основание произтича от „привличането“ на производството по договорния иск към това, водено пред изключително компетентния съд по местонахождението на недвижимия имот. Уредбата на посочения подвид специална международна компетентност е изключително ограничена.

5.2. Уредба в източниците на МЧП.

Разглежданото основание за специална международна компетентност е уредено в чл. 8, пар. 4 от Регламент Брюксел IA и чл. 6, ал. 4 от Луганската конвенция.

Разгледани са предпоставките за обединяване на договорни и вещни иски по местонахождение на недвижимия имот. „Концентриращият“ иск в разглеждания случай е вещният. С въвеждането на това правило на практика се прави изключение от поддържаното дотогава становище на СЕС, че не е допустимо обединяването на други иски с тези, за които е предвидена изключителна компетентност по дела за вещни права върху недвижими имоти.

В практическо отношение хипотезите за приложение на посочените по-горе правила са две. На първо място, предявяване на договорната претенция, която ищеца има срещу ответник, обезпечил задължението си с ипотека върху недвижим имот. На второ място завеждане на иск за разваляне на договор за продажба на недвижим имот от страна на продавача.

Обърнато е внимание, че всяко съединяване на иски по местонахождение на недвижимия имот трябва да бъде направено в съответствие с националните процесуални норми на сезирания съд, без да се нарушава ефективното приложение на международния нормативен източник.

5.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Уредбата на основанията за специална международна компетентност при обединяване на договорни и вещни иски води до съществено улесняване на ищеца, свързано главно с бързина на принудителното изпълнение върху обезпечението на иска.

6. Специална международна компетентност по спорове, произтичащи от дейността на представителство на ответника.

6.1. Обща характеристика.

Разглежданата специалната международна компетентност е уредена в множество международни източници на МЧП. Тя е израз на принципа, че там където едно лице търси да извлече облага, трябва да понесе и евентуалните негативни последици. Компетентен е съдът по мястото, където лицето е имало продължително представителство, различно от неговото основно място на дейност.

6.2. Уредба в източниците на МЧП.

В дисертационната разработка са разгледани следните международни конвенции: Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки (CMR), Конвенцията за международни железопътни превози (COTIF), Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз от 1999 г. (Монреалска конвенция) и Атинската конвенция за превоза на пътници и личния им багаж по море от 2002 г. Анализирани са актовете на вторичното право на ЕС, в това число Регламент Брюксел IA и Луганската конвенция, както и националният източник – КМЧП.

Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки урежда специална международна компетентност по спорове, произтичащи от дейността на представителство на ответника. Според Конвенцията компетентен е съдът по мястото на клона или агенцията, чрез която е бил сключен превозният договор. Приема се, че под „клон или агенция“ по смисъла на Конвенцията трябва да се разбира всяко място на дейност, контролирано от превозвача, както и независими правни субекти, действащи по силата на мандатно правоотношение.

Конвенцията за международни железопътни превози дава възможност на ищеца да предяви иска си в съда по филиала или агенцията на ответника, сключила договора за превоз, в допълнение към съда по неговото местоживееие или обичайно местожителство.

Монреалската конвенция използва общото понятие място на дейност, за разлика от вече разгледаните международни източници на МЧП, които употребяват „клон“, „филиал“ или „агенция“. Смиълът обаче остава същия – релевантно е всяко допълнително място на дейност на ответника, чрез което е сключен превозният договор (обикновено там, където е издаден билетът или е съставена товарителницата).

Атинската конвенция се прилага за международни превози по море, при които е налице едно от следните условия: 1. корабът е регистриран или плава под знамето на държава съдоговорителка; 2. договърът за превоз е сключен на територията на такава държава; 3. мястото на тръгване или пристигане се намира в държава-страна по конвенцията. Специалната международна компетентност по спорове, произтичащи от представителство на ответника, е израз именно на второто условие за приложимост. Буквалното тълкуване на текста на цитираната разпоредба не изисква договърът да е сключен посредством подразделението на ответника, а единствено да е сключен в държавата, където то се намира.

Уредбата в Регламент Брюксел IA и Луганската конвенция се подчинява на всички традиционни условия за приложимост на разглежданата специална международна компетентност, като същевременно поставя нови такива. Използваните в българската езикова версия понятия „клон“, „агенция“ и „представителство“ се квалифицират автономно, без това да се влияе нито от правото на сезирания съд, нито от приложимото спрямо спора право.

Анализирана е практиката на СЕС, от която са изведени критерии за квалификация на посочените определения. Първият белег, а именно продължителност на упражняване на стопанската дейност, е обективен. Самата дейност трябва да има търговски характер, т.е. да е насочена към сключване на сделки с трети лица или тяхното изпълнение. Мястото на дейност трябва да има материална обезпеченост, т.е. необходимото оборудване и персонал, но не е задължително да е вписана в нарочен регистър. Подразделението трябва да бъде под надзора и управлението на ответника, но същевременно да осъществява неговата стопанска дейност самостоятелно. Дори това условие да не е фактически изпълнено, достатъчно е чрез поведението на централата или подразделението спрямо ищеца, в последния да е създадено подобно убеждение. На последно място е посочено, че за наличие на специална международна компетентност трябва да има достатъчна връзка между държавата на съда и правния спор.

В структурата на КМЧП цитираното правило е включено под названието „обща компетентност“. Авторът поддържа становището, че въпреки това чл. 4, ал. 2 от КМЧП е израз на специална международна компетентност, доколкото съдържа всички нейни белези.

За разлика от анализирания по-горе международни нормативни източници, разглежданото правило има по-ограничено приложно поле. Съгласно националната ни правна доктрина, клонът представлява част от дейността (търговското предприятие) на търговеца, която е териториално обособена извън седалището му. Според чл. 4, ал. 2 от КМЧП, клонът трябва да е регистриран в Република България. Нещо повече, необходимо е подразделението на ответника да е именно клон, а не друг вид допълнително място на дейност (например представителство, агенция, дъщерно дружество и т.н.).

6.3. Изводи с оглед доказването на тезата.

Направен е извод, че уредбата на специалната международна компетентност по спорове, произтичащи от дейността на представителство на ответника, в различните източници на българското МЧП, е изградена върху една и съща основа. Ищецът може да предяви иска си срещу ответника, по мястото на подразделението на последния.

Авторът е приел, че правилата на разглежданата специална международна компетентност, несъмнено са основани на по-тясната връзка между съда и правния спор, отколкото общото правило за учредяване на компетентност по мястото на ответника. Допълнителната териториална връзка с държавата на съда спомага за постигане на процесуална икономия, като допринася за по-ниски разходи при събиране на необходимите доказателства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Международната компетентност е признатата от закона връзка между международното гражданско дело и съда, въз основа на която възниква правомощието му да се произнесе по спора, с който е сезиран. Специалната компетентност, като един нейните видове, има своята специфична роля в системата на МЧП, а именно да предостави алтернативна възможност за предявяване на иск пред съд, различен от общо компетентния.

Настоящият труд анализира спецификите, ползите и негативите в уредбата на специалната международна компетентност в нормативните източници в сила за Република България. Факултативната възможност за образуване на производство пред специално компетентния орган спомага за по-добра защита на интереса на ищеца. В същото време, не е допустимо нему да бъде предоставено неоправданото преимущество да „премести“ делото в съд с единствената цел да затрудни ответника. Именно в това се състои правото на справедлив съдебен процес - балансиране на интересите на насрещните в спора страни.

Гаранция за постигане на тази процесуална справедливост е наличието на достатъчно тясна връзка между специално компетентния съд и делото, с което той е сезиран. В това се състои и най-голямата трудност в практическото прилагане на основанията за специална международна компетентност. Допълнителната необходимост от квалификация на множество елементи от спорните правоотношения, за да се определи дали е изпълнена хипотезата на твърдяното правило за международна компетентност, може да бъде отчетена като отрицателен белег на разглеждания в разработката правен институт. Съобразяването във всеки конкретен случай на спецификата на фактическия състав на правния спор неминуемо води и до възможност за противоречиво квалифициране на сходни иски претенции.

Целта на всяко исково производство е да бъде разрешен конкретният правен спор по възможно най-справедливия начин, но в същото време това да бъде сторено в сравнително кратък срок и при понасяне на по-малко разходи от страните в производството. Това важи

в още по-голяма степен за делата с международен елемент, при които процесуалните действия по принцип отнемат повече време, а разходите са по-високи. Дори и при наличието на множество правни източници, чиято цел е да улесни трансграничните процесуални действия, често е много по-рационално делото да бъде гледано от съд, който е близо до т. нар. „център на правоотношението“.

Ефективността на процеса обаче не се изчерпва само с бързото провеждане на производствените действия. За да може да бъде постигната неговата крайна цел, то е необходимо съдебното решение, без значение в полза на коя страна е постановено, да може да бъде изпълнено. Макар уредбата на специалната международна компетентност да не се занимава пряко с тази част от процеса, то в някои случаи спомага косвено за това. Израз на посочената функция са например правилата на специалната международна компетентност, които разрешават да бъде предявен иск пред съда, където впоследствие ще бъде изпълнено решението или обединяване на производствата, което изцяло премахва опасността от постановяване на противоречащи си съдебни актове.

В рамките на настоящата разработка са анализирани основанията за специална международна компетентност, съдържащи се в българското международно частно право, като същите са групирани съобразно техния предметен обхват.

Първата група, а именно основанията, свързани с предмета на правния спор, обхващат най-голям брой правоотношения и биват прилагани преимуществено в международната търговия. Това важи най-вече за специалната международна компетентност по дела, свързани с договор, като основа при определяне на специалната международна компетентност, най-често се използва мястото на изпълнение на договорното задължение.

Специалната международна компетентност по искове с предмет непозволено увреждане, както и тази по дела, свързани с договори, също се отличава с висока обществена значимост. Приложимите според българското МЧП нормативни източници позволяват да се сезира специално компетентен съд по мястото на непозволеното увреждане, което включва, както мястото на извършване на вредоносното деяние (действие или бездействие), така и мястото на настъпване на (преките) вреди.

Останалите проявления на специална международна компетентност, свързани с предмета на спора, имат по-ограничено приложение, но това не намалява нуждата от тяхната уредба, както и нейния анализ.

Втората група правила, уреждащи специална международна компетентност, са тези, които включват хипотезите на връзка между предявения иск и друго производство, по което сезираният съд има компетентност на различно основание. Обща разпоредба за такава компетентност е налице в КМЧП. За да бъде специално компетентен сезираният съд, следва да прецени дали е налице необходимост от обединяване на производствата, т.е. дали интензитетът на връзката между тях е достатъчен, за да спомогне за постигане на по-ефективен процес.

Наред с горепосочените „общи“ разпоредби, източниците на българското МЧП съдържат и изрични правила, обхващащи ограничени хипотези, при които да бъде налице специална международна компетентност поради връзка между делата. Първата подобна хипотеза е предявяване на искове срещу повече от един ответник. Уредбата, намираща се както във вторичното право на ЕС, така и в КМЧП, дава възможност на ищеца да обедини производствата, водени срещу няколко лица при наличие на нормативно предвидената връзка между делата. Специалната международна компетентност по дела с участието на трета страна също има своите позитиви. Чрез прилагане на нейните правила се избягва необходимостта от водене на паралелен процес срещу третото лице. Компетентността по насрещни искове, за разлика от повечето от останалите видове специална компетентност, най-често води до улесняване на първоначалния ответник (който обаче е ищец по насрещния иск).

Третата група основания за специална международна компетентност, а именно тези, свързани със страните по спора, имат значително по-скромна по обем уредба. Уредбата на специалната международна компетентност по спорове, произтичащи от дейността на представителство на ответника в различните източници на българското МЧП, е изградена върху една и съща основа – мястото на подразделението на ответника. Макар в определянето на понятието подразделение да има известна разлика в зависимост от приложимия нормативен източник, може да се приеме, че липсва съществена фрагментация.

В рамките на настоящата разработка е направен опит да бъдат очертани функциите на разглеждания вид международна компетентност, които в една или друга степен са присъщи на всяка група основания, като същевременно са изложени бележки спрямо правната уредба там, където авторът е преценил, че има възможност за усъвършенстване. Извършеният анализ на нормативните източници е направен по начин, който да бъде полезен както от теоретична, така и от практическа гледна точка. Изведени са редица

хипотези, при които могат да възникнат проблеми в правоприлагането, като са предложени
удачни според автора разрешения.